

SOCIJALNA INKLUZIJA:

LJUD
ZA
BROJK

Ova brošura pod nazivom “Socijalna inkluzija: ljudi iza brojki” daje kratki pregled stanja socijalne inkluzije na Kosovu. Dokument opisuje stanje najugroženijih ljudi koji žive na Kosovu, na osnovu podataka prikupljenih od strane Kosovskih institucija, agencija UN za razvoj, Think Tank-a i Akademije. Brošura odražava ozbiljne razlike, gde je veliki broj pojedinaca, povezanih sa posebnim demografskim grupama, nepoštено zanemaren.

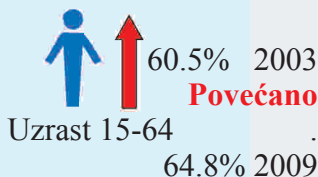
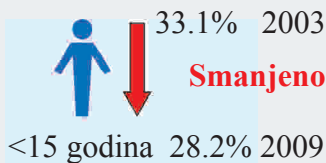
Naš cilj tokom sastavljanja ovog dokumenta je bio početak preko potrebne diskusije o značaju prioritetizacije investicija radi smanjenja razlike između “onih koji imaju” i “onih koji nemaju” na Kosovu. Stavljanje pitanja socijalne inkluzije u centralni deo razvojnog plana Kosova ima za cilj obezbeđivanje ljudskog prava na život bez diskriminacije i nejednakosti, ali i približavanje Kosova realizaciji svojih težnji za evropske integracije i usklađenost sa međunarodnim standardima za ljudska prava.

Agencije UN za razvoj već dugo godina u partnerstvu sa kosovskim parlamentom rade na unapređenju dva komplementarna programa koja predstavljaju obe strane istog novčića: prvi se odnosi na osam Milenijumskih ciljeva za razvoj (MCR), koji obezbeđuje okvir za celokupnu međunarodnu zajednicu koja će zajedno raditi na postizanju zajedničkog cilja – obezbeđivanje dog da ljudski razvoj stigne do svih i svugde. Ako se ovi ciljevi postignu, stopa siromaštva u svetu će se smanjiti na pola; spasiće se desetina miliona života; a milijarde ljudi će imati priliku da imaju koristi od globalne ekonomije. Drugi program se odnosi na socijalnu inkluziju, ili obrnuto – cilj eliminisanja socijalnog isključenja, pri čemu se socijalno isključenje može shvatiti kao proces iz kojeg su pojedinci ili grupe potpuno ili delimično isključeni iz potpunog učešća u društvo u koje žive.

Poboljšana proizvodnja i korišćenje tačnih statističkih podataka je od ključnog značaja za primenu efikasnih mera za rešavanje problema socijalnog isključenja i postizanje MCR-a. Funkcionalni statistički sistem predstavlja oči i uši svakog naroda i osnovu planiranja, donošenja odluka i praćenja političkih odluka i procesa. Kosovo se treba radovati poslednjem popisu stanovništva, kao i usvajanju odličnog Zakona o zvaničnoj statistici. To su veoma važni koraci ka ciljanim odgovorima za rešavanje problema socijalnog isključenja. Ovi koraci se međutim moraju propratiti dodatnim merama, uključujući podršku za jačanje kapaciteta u prikupljanju i analizi podataka, kao raspoređivanje adekvatnih finansijskih sredstava potrebnih za efikasno funkcionisanje statističkog sistema na Kosovu.

Što se tiče naše strane, agencije UN za razvoj koje rade pod okriljem Kosovskog tima UN (UNKT), rade u skladu sa Zajedničkim planom za razvoj (CDP) 2011-2015 koji će tokom narednih pet godina harmonizovati i fokusirati rad agencija UN na sveobuhvatni cilj: poboljšanje socijalne inkluzije na Kosovu. Plan se fokusira na četiri strateške teme: (1) izrada sveobuhvatnih zakonodavnih i političkih okvira; (2) odgovornost za obezbeđivanje socijalne inkluzije; (3) lokalno učešće i jačanje; i (4) zdravlje i zaštita okoline. Imajući u vidu da Kosovo sve više i više cilja ka preuzimanju odgovornosti za svoju budućnost, UNKT će nastaviti da neguje svoje partnerstvo sa parlamentom Kosova, Vladom, civilnim društvom i privatnim sektorom, da se zalaže i koristi podršku i za socijalnu inkluziju.

Osnat Lubrani
Koordinator UN za razvoj

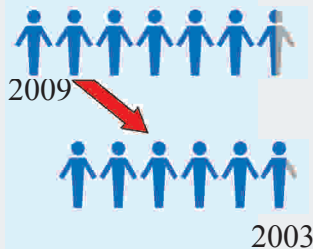
Izvor: KDZI 2009. i 2003.

Planirane trudnoće

Izvor: KDZI 2009. i 2003.

Prosečna veličina domaćinstva

Izvor: KDZI 2009. i 2003.

Efikasni metodi kontracepcije

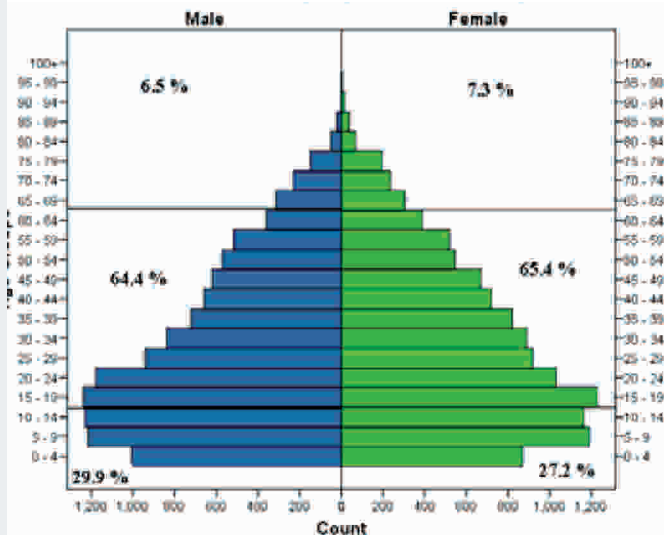

Izvor: KDZI 2009. i 2003.

DEMOGRAFIJA

Poređenje piramide stanovništva iz 2009. i 2003. otkriva značajnu promenu u starosnoj strukturi između dva demografska i zdravstvena istraživanja (KDZI). Ovi trendovi ukazuju na to da stanovništvo stari zbog smanjene stope fertiliteta i zbog stope smrtnosti po starosnim grupama u kombinaciji sa emigracijom po starosnim grupama. Ova dinamika stanovništva stvara demografsku dividendu što predstavlja šansu za ekonomske mogućnosti koja se otvara kada udeo radno sposobnog stanovništva raste unutar celokupnog stanovništva, i kada se srazmer izdržanih lica smanjuje.

Stanovništvo stari bez zamene

Izvor: KDZI 2009.

Odgovarajuće planiranje porodice je važno za zdravlje žena i dece tako što:

- 1) sprečava prerane ili prekasne trudnoće;
- 2) produžava vreme između porođaja; i
- 3) planira broj željenih porođaja.

Bolje planiranje porodice pomaže u ograničavanju broja abortusa koje žena može da ima zbog neželjene ili neplanirane trudnoće.

Niska (i opadajuća) stopa korišćenja efikasnih metoda kontracepcije (9,2%) i oslanjanja svake četvrte žene (25,2%) na relativno neefikasne metode kao što je prekid polnog odnosa predstavljaju uzroke za zabrinutost. Kosovske porodice postaju manje, ipak, obrasci korišćenja kontracepcije i izabrane metode nisu u saglasnosti sa željama za manjom porodicom i žene rizikuju neželjenu trudnoću za koju mogu kasnije da odluče da je prekinu.

Ukupna stopa fertiliteta (USF) je 2,03 dece na jednu ženu, nešto malo manje od nivoa fertiliteta koji obezbeđuje zamenu od 2,1 dece računajući 0,1 dece koja ne dožive da se razmnožavaju, i to je USF na kojoj svaki par jednostavno zamenjuje sam sebe. USF procenjena u DZI 2003. je bila 2,98 – skoro za jedno dete više nego USF procenjena u istraživanju iz 2009. Stopa fertiliteta iz 2003. godine je bila najveća u regionu gde je starenje stanovništva uobičajeno i većina evropskih zemalja je prošlo kroz ovu demografsku tranziciju u sada nižu stopu fertiliteta.

Trenutna stopa fertiliteta je ispod nivoa zamene i dalje se smanjuje

Izvor: 2009. i 2003. KDZI

Kosovska domaćinstva su i dalje tradicionalno velika i sastoje se veoma često od velikog broja članova koji dolaze iz nekoliko generacija, naročito u ruralnim područjima.

83% domaćinstava ima 4 ili više člana

30% domaćinstava ima 7 ili više članova

Kosovske porodice postaju manje, ipak, obrasci korišćenja kontracepcije i izabrane metode nisu u saglasnosti sa željom za manjom porodicom i žene rizikuju neželjenu trudnoću za koju mogu kasnije da odluče da je prekinu

Po prvi put starosna grupa od 0-4 je manja nego starosna grupa od 5-9 godina

Svaki četvrti par koristi relativno neefikasni metod kontracepcije u vidu prekida polnog odnosa

Ispod linije siromaštva

(bez dovoljno sredstava za kupovinu ničeg više sem hrane)

Izvor: Svetska banka 2010.

Ispod ekstremne linije siromaštva

(bez dovoljno sredstava za kupovinu hrane neophodne za preživljavanje)

Izvor: Svetska banka 2010.

Stopa isključenosti kod romskih, aškalijskih i egipćanskih domaćinstava

Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

36% domaćinstava nema pristup svim komunalnim uslugama

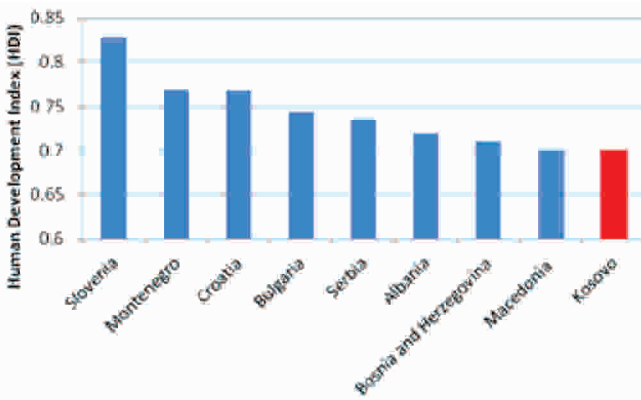

Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

HUMANI RAZVOJ

Kosovski indeks humanog razvoja (IHR), kritična mera njegovog napretka za stanovništvo koja meri pristup obrazovanju, zdravstvu i ekonomiji je najniži u Evropi.

Najniži IHR u Evropi

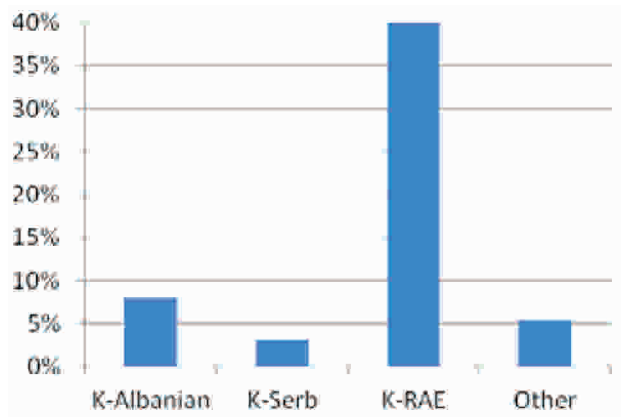
Izvor: Svetska banka 2010.

SIROMAŠTVO

Siromaštvo je veće među ljudima koji žive u velikim porodicama, koji žive sa velikim brojem nezaposlenih članova domaćinstva i koji imaju nizak nivo obrazovanja. Važno je napomenuti da sama zaposlenost ne štiti porodicu od siromaštva pošto 6,4% siromašnih domaćinstava ima zaposlenog člana. Šta više, relativno veliki broj domaćinstava (7,6%) ne poseduje biznis niti obradivu zemlju i nezaposleni su.

Među etničkim grupama na Kosovu, romska, aškalijska i egipćanska zajednica imaju najveću stopu isključenosti sa više od 40% pripadnika isključenih iz svih faktora tržišta, što znači da oni nemaju nikog u porodici ko je zaposlen, ko ima biznis, objekat za iznajmljivanje, zemlju za obrađivanje ili imovinu koju mogu da prodaju na tržištu.

Romska, aškalijska i egipćanska zajednica je najisključenija grupa iz faktora tržišta

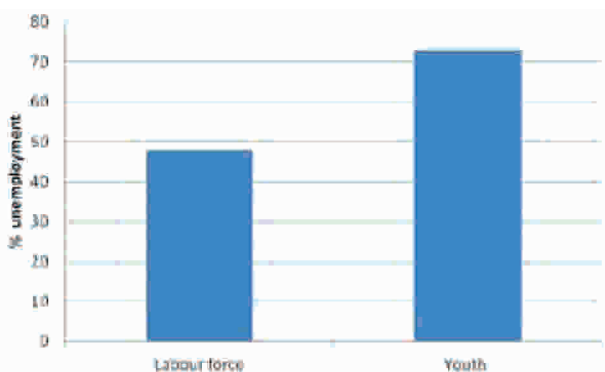

Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

Oko 48% radne snage je bilo nezaposleno u 2008, dok je stopa nezaposlenosti za mlade 70%. Nezaposlenost ima tendenciju da bude dugoročna gde skoro 82% nezaposlenih nema posao više od 12 meseci. Tržište rada se povećava u proseku za oko 30.000 mladih koji

traže posao svake godine i koji imaju malo dostupnih mogućnosti.

Nezaposlenost mladih je značajno veća nego od već velike opšte nezaposlenosti

Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010

Svaki treći stanovnik Kosova je u opasnosti da neće imati dovoljno sredstava da kupi hranu

Svaki šesti stanovnik Kosova je u opasnosti od gladovanja jer nema dovoljno sredstava da kupi hranu kako bi zadovoljio dnevne potrebe za kalorijama

Samo jedan od šest stanovnika Kosova se može obratiti doktoru i nabaviti lekove bez finansijskih problema ili društvenih barijera

Nezaposlenost

Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

Stopa učešća u radnoj snazi

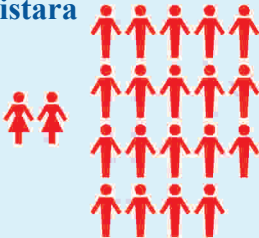
Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

Žene zaposlene u javnoj upravi

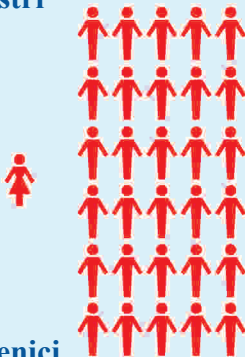

Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

Rodna pripadnost ministara i zamenika ministara

Ministri

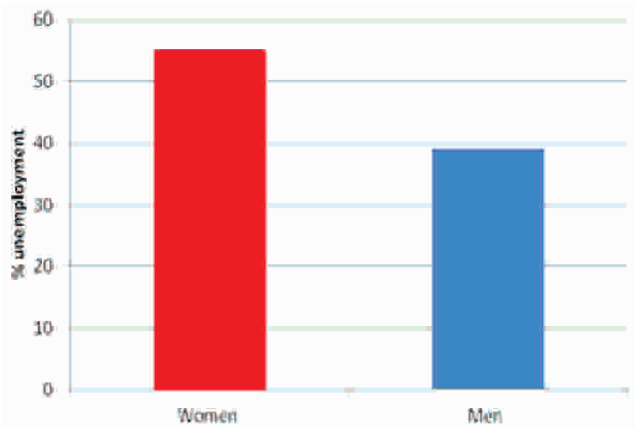

Zamenici

Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

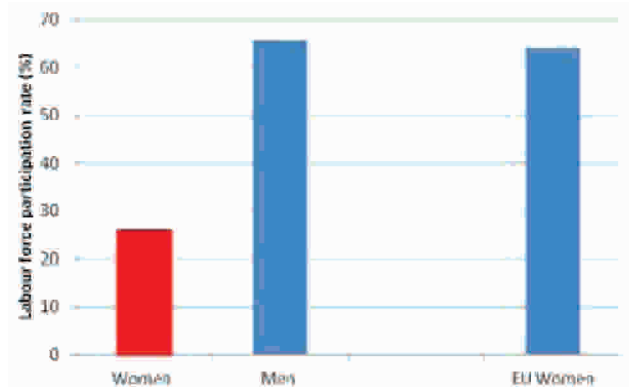
Imajući u vidu dati kontekst ne iznenađuje to što je nezaposlenost kod žena skoro 50% veća nego nezaposlenost kod muškaraca. Slično tome i stopa učešća u radnoj snazi je očigledno manja za žene i iznosi 26,1% u poređenju sa 65,8% za muškarce, što je u stvari bliže proseku Evropske unije za učešće žena od 64%.

Nezaposlenost žena je značajno veća nego nezaposlenost muškaraca

Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

Kosovska stopa učešća ženske radne snage je niža nego u evropskim zemljama

Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

POLITIČKO UČEŠĆE

Bilo je dokazanih napora za povećavanje učešća žena u političkom domenu. i dok 1/3 savetnika predsednika čine žene, samo 1/4 njih je na političkom nivou. Slično tome svaki treći poslanik u skupštini je žena ali žene predvode samo 2 skupštinske komisije od ukupno 16.

Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

Nažalost, isti napredak nije ostvaren i u sektoru javne uprave gde 1/5 radnih mesta zauzimaju žene, što je samo marginalno povećanje od 1999. Pored toga, među manjinskim zajednicama žena ne zauzima nijedno visoko radno mesto. Štaviše, žene zauzimaju otprilike svako četvrto mesto na opštinskom nivou ali nijedna nije predsednik opštine.

Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

Na nivou vlade postoji veliki disparitet u rodnoj jednakosti gde su samo 2 od ukupno 19 ministara žene i samo 1 od ukupno 30 zamenika ministara je žena.

Nezaposlenost žena je skoro 50% veća nego nezaposlenost muškaraca

Slično tome i stopa učešća u radnoj snazi je očigledno manja za žene i iznosi 26.1% u poređenju sa prosekom od 65% Evropske unije.

Žene upravljaju sa samo 2 od 16 komisija

Samo 1 od 30 zamenika ministara je žena

Školovanje uzrasta od 5-9 godina

Izvor: KDZI 2009. i 2003

Pohađanje osnovne škole Roma, Aškalija i Egipćana

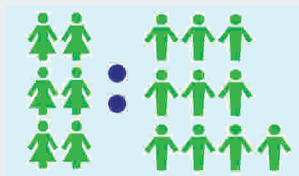
Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

Pohađanje srednje škole Roma, Aškalija i Egipćana

Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

Polni paritet dece sa invaliditetom

Izvor: Podaci MONT

Obrazovanje u ranom detinjstvu (uzraste 5-6 godina)

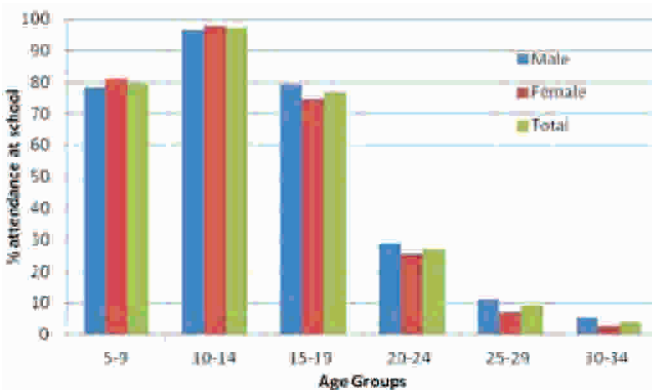
Izvor: Podaci MONT

Jedna od prepreka ka rodnoj integraciji je činjenica da službenici za rodnu jednakost nisu imenovani u svim ministarstvima a odbori za rodnu jednakost su osnovani u dve od ukupno 30 opština.

OBRAZOVANJE

Kosovo je ostvarilo napredak u pogledu obrazovnog sektora u nedavnim godinama sa visokom stopom pohađanja obrazovanja u starosnoj grupi od 10-14 godina (98%). Međutim, postoji zabrinutost da je stopa školovanja starosne grupe od 5-9 godina od 79,6% mala iako je bilo povećanja sa 66% u 2003. godini. Stopa školovanja za učenike u starosnoj grupi od 15-19 godina se takođe povećala između 2003. i 2009. godine sa 63% na 77% ali se ona nalazi u oblasti kojoj je potrebna pažnja kako bi se zatvorio jaz.

Samo 4 od 5 dece uzrasta između 5-9 i 15-19 godina pohađa školu

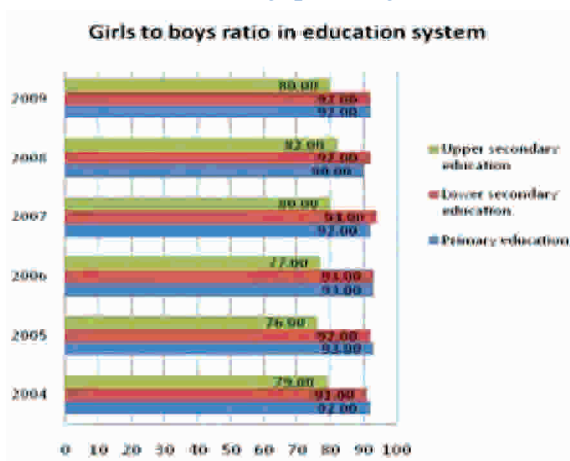
Izvor: KDZI 2009.

Obrazovanje je vitalni preduslov za borbu protiv siromaštva, jačanje žena, zaštitu dece od opasnog i eksploativnog rada i seksualnog iskorišćavanja, promociju ljudskih prava i demokratije, zaštitu životne sredine i uticaj na rast stanovništva.

Podaci Ministarstva obrazovanja (MONT) za 2008/2009. akademsku godinu ukazuju na to da samo 70% dece uzrasta od 5-6 godina pohađa školovanje.

Nažalost, iako su učinjeni veliki naponi u oblasti obrazovanja, došlo je samo do malih promena u indeksu polnog pariteta (IPP) ili odnosa devojčica i dečaka na različitim nivoima obrazovnog sistema.. Zabrinjavajuće je to što se IPP nije statistički promenio u zadnjih 6 godina što ukazuje na to da su devojčice još uvek isključene iz pristupa školovanju, naročito na višem srednjem nivou gde je opšti odnos između devojčica i dečaka jednak i ova oblast treba da dobije odgovarajuću pažnju.

Nema statističke promene u odnosu devojčica i dečaka koji pohađaju školu

Izvor: Kratak pregled MRC 2010.

U poslednje dve godine, devojčice su imale nižu stopu od prosečne tranzicione stope sa nižeg na više srednje obrazovanje u poređenju sa istom stopom kod dečaka.

Tranziciona stopa sa nižeg na više srednje obrazovanje

Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

Stopa školovanja starosne grupe od 5-9 godina je niska (79,6%) iako se povećala sa 66% u 2003.

Samo 7 od 10 dece uzrasta 5-6 godina pohađa školu iako je ovo formativna faza njihovog obrazovnog razvoja

Tokom zadnjih 6 godina nije bilo statističke promene u odnosu broja devojčica naspram broju dečaka koji pohađaju školu

Troškovi kao glavna prepreka zdravstvenom lečenju

Izvor: Izveštaj o humanom razvoju na Kosovu 2010.

Smrt od bolesti cirkulatornog sistema

Izvor: Uzroci smrti, 2009.

Nekodirani uzroci smrti

Izvor: Uzroci smrti, 2009.

Glavne prepreke pristupu uslugama zdravstvene zaštite

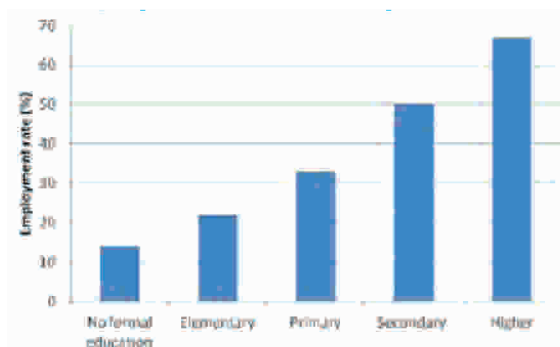

Izvor: Uzroci smrti, 2009.

Romska, aškalijska i egipćanska zajednica je najmarginalizovanija u pogledu pristupa obrazovanju sa samo jednim pripadnikom od 70 koji je pohađao ili završio srednju školu, i sa čak manjim brojem onih koju su završili ili išli na fakultet.

Pismenost i dobro zaokruženo obrazovanje su snažno povezani sa životnim šansama kao što je to i prikazano u nedavnom UNDP mozaik istraživanju koje je pokazalo da su nivoi obrazovanja u pozitivnoj uzajamnoj vezi sa nivoom zaposlenosti tj. oni koji imaju više godina završenog školovanja imaju više šansi da dobiju posao.

14% onih bez formalnog obrazovanja je zaposleno nasuprot 67% onih sa višim obrazovanjem

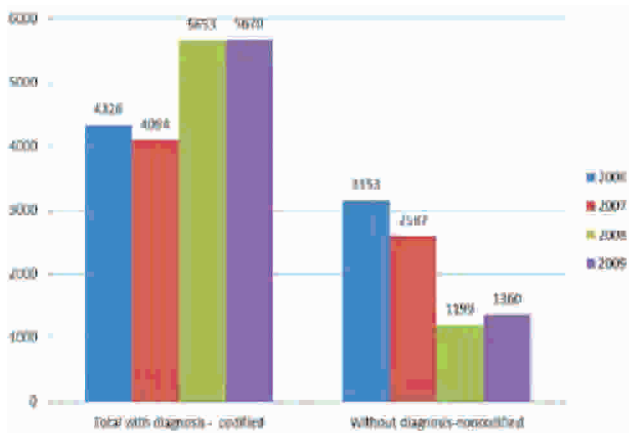
Izvor: Kosovsko mozaik istraživanje 2009

ZDRAVSTVO

Zdravstvena situacija se poboljšala u poslednjoj deceniji, ipak stanovnici Kosova žive 2 do 6 godina manje nego građani susednih zemalja. i dok dobrostojeći građani idu na lečenje u inostranstvo, mnoge prepreke čine pristup zdravstvenim uslugama teškim za stanovnike Kosova. Relativno malo ulaganje u zdravstvo, troškovi zdravstvene nege i težak pristup adekvatnoj nezi su samo neki od primera postojećih institucionalnih, socijalno-kulturnih i prepreka iz životne sredine. U ovom kontekstu, socijalna inkluzija ostaje i dalje izazov u domenu zdravstva. Mlade osobe, osobe sa invaliditetom kao i romska, aškalijska i egipćanska zajednica se

moгу smatrati za stanovništvo u kategoriji visokog rizika koja je pogođena isključenošću iz zdravstvene nege jer je njihov pristup zdravstvenoj nezi često naročito težak.

I pored značajnih napora za kodifikaciju smrtnih slučajeva, dijagnoza nije postavljena za 19,4% smrtnih slučajeva u 2009. što ukazuje na imperativ za prikupljanje podataka u zdravstvenom sektoru kako bi se identifikovale potrebe stanovnika Kosova i kako bi se bilo u mogućnosti da se one ispunе.

Izvor: 2009 KDZI

Izdavanje Kosova za zdravstvenu neгу je i dalje relativno malo i iznosi od 35 do 45 evra po glavi stanovnika što je tri do pet puta manje nego u susjednim zemljama.

Jedan od tri stanovnika Kosova se suočava sa velikim preprekama u pristupu zdravstvenoj nezi

FACTORS	%
• Distance to doctor's office/hospital/medical centre	
• Delay in getting appointment	
• Waiting time to see doctor on day of appointment	
• Cost of seeing the doctor	
• Cost of buying medicines	
None of the above factors	15.2
1-4 of the above factors	57.8
All the above factors	27.0

Iako je većina Kosovara čula za HIV/AIDS, oni nisu adekvatno obavješteni

Pušenje tokom trudnoće je uobičajeno i predstavlja veliki rizik za čitavu porodicu

Polovina dece raste u pušačkom porodičnom okruženju

Znanje o postojanju HIV/AIDS-a

Izvor: KDZI 2009

Kupilo bi povrće od prodavca koji je zaražen HIV/AIDS-om

Izvor: KDZI 2009

Pušenje za vreme trudnoće

Izvor: KDZI 2009.

Deca koja rastu u okruženju pušača

Izvor: KDZI 2009.

HIV/AIDS

Kosovo ima nisku stopu HIV/AIDS prevalencije (<1% stanovništva) i manje od 5% stanovništva u visoko rizičnoj grupi. Međutim, situacija i dalje ostaje nesigurna zbog neprijavlivanja slučajeva i zbog nedostatka prevencije kod visoko rizičnih grupa, čije riskantno ponašanje izgleda da postaje sve uobičajenije. Rastući broj intravenoznih uživaoca narkotika, seksualnih radnika, diskriminisane gej zajednice, promena društvenih normi, velika pokretljiva i migraciona zajednica kao i niska svest o metodama sprečavanja HIV-a, predstavljaju faktore rizika za koje slabi zdravstveni sektor može imati poteškoća da se njima bavi.

Znanje o postojanju HIV/AIDS-a je veliko, sa skoro 90% muškaraca i više od 80% žena starijih od 15 godina koji su čuli za HIV/AIDS. Nažalost, postoji stigmatizacija ljudi koji žive sa HIV/AIDS-om na što ukazuje niska stopa od 40,5% muškaraca i 33,3% žena koji bi kupili povrće od prodavca koji ima HIV/AIDS. Potreba za senzibilizacijom ove teme je naročito velika u ruralnim područjima.

ISHRANA

Trudnice i njihove bebe su zdravije zbog adekvatne ishrane, dok je veoma rizično ponašanje i dalje veoma rasprostranjeno. Među trudnim ženama, 23% ima problema sa anemijom, uglavnom prouzrokovanom nedostatkom gvožđa. Sa poboljšanim snabdevanjem jodirane soli, Kosovo izgleda da je rešilo ovaj problem pošto je njegovo stanovništvo dostiglo adekvatni status korišćenja joda u ishrani.

Pušenje predstavlja najrasprostranjeniji rizik po javno zdravlje na Kosovu za decu. Nedavna studija otkriva da 20,9% procenata trudnica puši za vreme trudnoće (SZO, 2010.), a preko 60% procenata novorođenčadi je svakodnevno izloženo dimu od cigareta; ostali faktori rizika životne sredine uključuju opasno visoke nivoe kontaminacije olovom i teškim metalima (oblast Mitrovice).

ONAMA

Tim Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNKT) je grupa od 21 UN agencija i pridruženih članica koje su prisutne na Kosovu i uključuje OHCHR, UNICEF, UNFPA, UNHCR, IOM, SZO, FAO, ILO, UNDP, UN-HABITAT, UNOPS, UNWOMEN, UNV kao i ostale nerezidencijalne agencije, UNESCO, UNEP, UNCTAD, UNODC, i UNIDO. MMF i Svetska banka su takođe članice UNKT. UNKT članovi dele dugoročnu posvećenost za dobrostanje svih ljudi na Kosovu, svaki kroz svoju oblast specijalizacije – da li kroz zdravstvo, obrazovanje, dečija i ljudska prava, jačanje žena i rodnu jednakost, dobro upravljanje, poljoprivredu, pomoć migrantima, izbeglicama i interno raseljenim licima, pomoć urbanim i ruralnim naseljima, ekonomski razvoj i zapošljavanje.

Oni su okupljeni pod okriljem UNKT-a kako bi se harmonizovale intervencije, rešili svi aspekti kosovskih razvojnih izazova i kako be se zajednički radilo sa vladom, civilnim društvom i privatnim sektorom na zajedničkom cilju ostvarivanja milenijumskih razvojnih ciljeva kao okvira svih međunarodnih agencija, sa jednim zajedničkim ciljem – da se osigura da je svima data jednaka šansa za aktivno uključanje u kosovsko društvo.

UNKT-om predsedava razvojni koordinator Ujedinjenih nacija (UNDC), koji podržava i potpomaže dijalog i koordinaciju UNKT-a kako bi se osigurala saradnja na usaglašen i harmonizovan način, sa pogledom na poboljšavanje celokupne efikasnosti i uspešnosti UNKT intervencija na Kosovu.

Kontakt: +381 38 249 066 lokal. 157, www.unkt.org